

ناسیونالیسم عربی و تأثیرات آن بر ایران

عباس زارعی مهرورز^۱

چکیده

بسیاری از مکتب‌های سیاسی، از جمله مکتب ناسیونالیسم که از مهم‌ترین آن‌ها شمرده می‌شود، در سده‌ی ۱۸/۱۲ در اروپا ایجاد گردیدند. شکل ابتدایی اندیشه‌ی ناسیونالیسم، در اوایل سده‌ی ۱۴/۲۰ به سرزمین‌های عربی وارد گردید و هواداران فراوانی یافت. عرب‌ها پیش از جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۹۱۸)، به دلیل رفتار خصمانه‌ی عثمانی با آن‌ها، از میان جنبه‌های گوناگون ناسیونالیسم، به جنبه‌ی آزادی‌خواهی و جدایی از ترکان عثمانی توجه کردند. پس از پایان جنگ و شکست و فروپاشی عثمانی، برخی رهبران فکری و سیاسی جهان تازه‌تأسیس عرب، برای دستیابی به اهداف خود، به هماهنگی ناسیونالیسم با اسلام توجه ویژه‌ای کردند. اما مانع عمده‌ی پیش‌روی آنان قیومیت انگلستان و فرانسه بر این کشورها بود. در نتیجه، این رهبران از ناسیونالیسم به عنوان راه نجات‌بخش سرزمین استفاده کردند و توانستند انگلستان و فرانسه را از سرزمین‌های عربی بیرون برانند؛ اما این سرخوشی دیری نپایید. با وقوع جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹-۱۹۴۵)، اهداف ناسیونالیسم در کشورهای عربی به سرعت تغییر یافت و انواع گوناگونی از آن پدیدار گردید، که گاه در برابر خواسته‌های رهبران عرب قرار می‌گرفت: ناسیونالیسم عربی (دینی)، منطقه‌ای، زبانی (غیردینی). ضمناً، در کنار آن‌ها مکاتبی مانند سوسیالیسم پدید آمدند که با ناسیونالیسم ادغام شدند و محصولاتی مانند حزب بعث عراق را پدید آوردند. گرچه جنگ جهانی دوم سبب تکامل اندیشه‌های ناسیونالیستی در جهان عرب گردید، اما همان هدف اول، یعنی آزادسازی سرزمین، همچنان مورد توجه رهبران سیاسی قرار داشت. البته این بار رهبران سیاسی، همچون جمال عبدالناصر، انورالسادات و صدام‌حسین، از آن برای دستیابی به اهداف خود سود جستند. برخی از اهداف آنان با منافع ایران روبرو گردید و در یک مورد (صدام‌حسین) منجر به درگیری نظامی گردید. بنابر این، به دلیل همسایگی ایران با عرب‌ها، نوع سنتی و انواع جدید ناسیونالیسم تأثیرات فراوانی در سیاست‌ها و رویکردهای ایران داشته است. نگارنده، با رویکردی تاریخی و سیاسی، به بررسی شکل‌گیری ناسیونالیسم در جهان عرب می‌پردازد و می‌کوشد بر تأثیرات آن‌ها بر ایران نظری بیفکند و دلایل این رویکرد عرب‌ها و سیاست ایران در برابر آن را توضیح دهد.

واژگان مهم: ناسیونالیسم عربی، کشورهای عربی، ایران، جنگ جهانی اول، جنگ جهانی دوم